

Jan Gurba

Stanisław Skibiński, "Obiekty archeologiczne z terenu powiatu Chełm w opisach archiwalnych", "Wiadomości Archeologiczne", 1970, 35

Rocznik Lubelski 14, 231-232

1971

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Skibiński: Obiekty archeologiczne z terenu powiatu Chełm w opisach archiwalnych.

„Wiadomości Archeologiczne” 1970, t. XXXV, 1, s. 103—118

Ogłoszona ostatnio praca Stanisława Skibińskiego, cenionego badacza regionalnego, przynosi nam zestawienie wypisów archiwalnych z dokumentów pochodzących z okresu od XV do XIX stulecia oraz odrisy planów z XIX i początków XX wieku, stanowiące informacje o archeologicznych zabytkach nieruchomych — grodziskach, zamczyskach i kopcach ziemnych powiatu chełmskiego. „Wzmianki te są najczęściej bardzo lakoniczne i niewystarczające do odnotowania wyglądu lub nawet sytuacji poszczególnych obiektów, ale przez sam fakt sygnalizowania zabytków i podanie ich najdawniejszych nazw miejscowych są godne uwagi i wykorzystania w szerszym zakresie w badaniach i inwentaryzacji” (s. 103). Autor zresztą sam przeprowadził wstępną weryfikację danych archiwalnych¹; niestety w części wypadków nie potrafił on dziś w terenie znaleźć wzmiankowanych w dokumentach obiektów.

Zestawione wzmianki odnoszą się do 16 zidentyfikowanych i 15 nieodkrytych śladów grodzisk i zamczysk oraz 6 istniejących jeszcze w terenie i 20 nie istniejących kopców ziemnych lub całych cmentarzysk kurhanowych. Niektóre z ostatniej kategorii zabytków — zachowane w pamięci rolników jako istniejące jeszcze przed kilkudziesięciu laty — zlokalizował autor w pięciu wypadkach na podstawie ustnych relacji i wskazówek. Stanowią one najlepszy przykład intensywnej eksploatacji ziemi, niszczącej zabytki nieruchome w ostatnim czasie.

Pożyteczne zestawienie nazw topograficznych (zwłaszcza nazw „polnych”) występujących w źródłach archiwalnych powiatu chełmskiego zwraca nam uwagę na stare, często obecnie już niezachowane w tradycji ludowej nazwy, których w związku z tym nie udało się uchwycić w czasie badań terenowych, np. przy opracowywaniu *Atlasu gwar Lubelszczyzny*.

Znaczenia toponomastyki historycznej dla badań archeologicznych nie ma potrzeby uzasadniać. Przykładowo można odnotować kilka prób wykorzystania tego rodzaju źródeł archiwalnych. Wspomnieć więc można udaną próbę lokalizacji grodziska w Lublinie, dokonaną na podstawie średniowiecznego zapisu², a potwierdzoną w trakcie prac wykopaliskowych³, wydobytą z zapomnienia rejestrację grodzisk, dokonaną w początkach ubiegłego wieku przez M. Stworzyńskiego⁴, oraz konfrontację informacji Kroniki Halicko-Wołyńskiej z wynikami badań archeologicznych w Chełmie⁵.

Sygnalizowana publikacja stanowi dowód żywego zainteresowania archeologów toponomastyką historyczną⁶. Apelować należy do historyków, by zechcieli na mar-

¹ S. Skibiński *Zabytki archeologiczne powiatu chełmskiego* W: *Ziemia Chełmska*. Lublin 1961, s. 140—152.

² S. Wojciechowski *Gmina żydowska w Lublinie w XVI wieku*. „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1952, z. 2—4, s. 204 n.

³ S. Hoczyk *Lublin* W: *Informator Archeologiczny*. Badania 1968, Warszawa 1969, s. 260—262.

⁴ J. Gurba, R. Orłowski *Mikołaj Stworzyński, nieznaną inwentaryzator grodzisk południowej Lubelszczyzny z początków XIX w.* „Wiadomości Archeologiczne” 1956, t. XXIII, s. 66—71.

⁵ J. Gurba, I. Kutylowska *Sprawozdanie z badań wczesnośredniowiecznego grodziska w Chełmie Lubelskim*. „Sprawozdania Archeologiczne” 1970, t. XXII, s. 231—241.

⁶ Dzisiejsze nazwy miejscowe (osiedli), sugerujące powstanie ich we wczesnym średniowieczu, zestawiał S. Nosek *Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1951, sectio F, vol. VI, s. 385—392.

ginesie swych prac archiwalnych wynotować i ogłaszać wszelkie wzmianki o rejestrowanych dawniej zabytkach archeologicznych oraz nazwy miejscowe i polne związane z nieistniejącymi zabytkami nieruchomymi (typu grodzisk i kopców ziemnych).

Jan Gurba

Zamość w dawnej Rzeczypospolitej *

Zamość od dawna wzbudza zainteresowania historyków. Frapowały badaczy: osoba fundatora, przeszłość miasta oraz jego piękna architektura. Wielki wzrost badań obserwowaliśmy po roku 1918, kiedy to zamojskie środowisko podjęło inicjatywę wydawania własnego wydawnictwa — Teki Zamojskiej. Do wzmożenia wysiłków zobowiązywała wtedy zbliżająca się trzechsetna rocznica śmierci Szymona Szymonowicza. Z tej okazji w murach organizowanej przez niego Akademii odbyła się w roku 1929 sesja naukowa o zasięgu ogólnopolskim¹. Odtąd historycy całego kraju chętnie brali na warsztat badawczy problemy związane zwłaszcza z różnymi dziedzinami działalności Jana Zamojskiego.

Nasilenie badań obserwowaliśmy także po drugiej wojnie światowej. Jednym z głównych przedmiotów badawczych były losy mieszkańców Zamojszczyzny w okresie okupacji. Obok tego dużo miejsca poświęcono architekturze i sztuce „Padwy Północy”.

Poczesne miejsce w dotychczasowym dorobku badawczym zajmie niewątpliwie omawiane tu wydawnictwo. Stanowi ono plon sesji naukowej, zorganizowanej w Zamościu w dniach 23 i 24 maja 1964 r. przez Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej wspólnie z Lubelskim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Historycznego. Do ukazania się tej publikacji wydatnie przyczyniło się ukonstytuowane w 1967 r. Zamojskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, funduszy zaś dostarczyło Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Zamościu.

Omawiana książka stanowi pożyteczne podsumowanie i poszerzenie wiedzy o przeszłości miasta i powiatu. Całość składa się z dwu zasadniczych części. Pierwsza — zatytułowana *Ziemia Zamojska* — dotyczy środowiska geograficznego. Omówiono tutaj ukształtowanie geologiczne, morfologiczne, warunki glebowe, klimatyczne i hydrograficzne, faunę i florę regionu zamojskiego.

Część drugą — *sensu stricto* historyczną — podzielono na cztery okresy: I — *W dawnej Rzeczypospolitej*; II — *Pod obcymi rządami*; III — *U genezy teraźniejszości*; IV — *Dzień dzisiejszy i przyszłość*. Całość jest czymś pośrednim pomiędzy zbiorem luźnych szkiców a próbą syntezy. Dla tej ostatniej zabrakło tutaj omówienia całych nieraz dziedzin życia. Dotyczy to przede wszystkim spraw gospodarczo-społecznych oraz dziejów zamojskiego środowiska kulturalnego.

W niniejszej recenzji ograniczę się do omówienia okresu pierwszego, stanowiącego zwartą całość, gdyż odnoszące się do niego artykuły dotyczą głównie dziejów Zamościa. Artykuł Jana Gurby *Dzieje najstarsze w świetle archeologii* (s. 99—103)

* *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*. Pod red. K. Myślińskiego. Zamość 1969 s. 474.

¹ Plon jej zawarto w wydawnictwie *Szymon Szymonowicz i jego czasy*. Zamość 1929.